

Tez, Antitez ve Sentez: Attilâ İlhan'ın Şiirindeki Divan Şiiri Etkileri

Bileşim: İki veya daha çok öge bir araya gelerek yeni bir öge oluşturma; terkip. Attilâ İlhan'ı bir sözcükle eşleştirmemiz istenirse şüphesiz ki o sözcük "bileşim" olur. Tezatların inatlarla yarıştığı bir yaşantıda Attilâ İlhan'ı tek bir noktadan okumak onun yaşam serüvenindeki dönüşümlerle ulaştığı estetik sentezi ıskalamak demektir. Şiir dünyamıza halk edebiyatının yerel söyleyişi ve toplumcu şairlerin destansı anlatımının bileşimi olan *Duvar* ile giriş yapan şair; yurt dışına açılmasıyla Batı ile yakın temasının bir sonucu olan *Sisler Bulvarı* ve kitabın mevcut hacim sorunu nedeniyle *Sisler Bulvarı*'na alamadığı şiirlerinden oluşan *Yağmur Kaçağı* adlı kitapları Fransız şiirinin ve Fransa'daki atmosferin yansıması olarak inşa edilmiş kitaplardır.

İlhan, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki modernleşme atmosferinden kaynaklanan eskiyle araya set çekme tavrının etkisinde kaldığını ve bu yüzden de ilk şiirlerinde, aşına olduğu divan edebiyatı ses ve yapı unsurlarına yüz çevirdiğini sadece tavır olarak değil, söylem olarak da beyan etmiştir: "*Babam şairdi, divan tarzında gazeller yazardı. Ben de elbet hem onun şiir tutumunu yadsıyorum, hem de kendimi ona kabul ettirmeye çalışıyorum. Kolay kolay etmedi ya, o ayrı sorun. Tarz-ı Kadim bugünkü kafama göre yanlış bir saldırı tutumundadır. Besbelli Abdülbaki Gölpınarlı'nın yayımladığı Divan Edebiyatı Beyanındadır adlı kitabın etkisindeyim. Klasik şiiri küçümsüyorum...*" (Sisler Bulvarı, 1993: 163-164). Ancak Attilâ İlhan'ın ülkesinin modernleşme hareketine ilişkin siyasi tahlilleri ve şiirdeki poetik arayışları onu eski edebiyatın aşılacak bir eşik olmaktan çok, yararlanılacak bir kaynak olarak görme eğilimine ulaştırmıştır. Babasının eski edebiyata (klasik edebiyat) düşkünlüğü ve çocukluk anılarında baskın bir yer tutan divan şiiri estetiğinin üretimleri tevarüs eden estetik bir bilinç olarak orta yaşlarında kaleme aldığı şiirlerine ilham olmuştur. Bu ilham, sadece divan şiirinin olanaklarına yaslanan bir şiire değil, divan şiiriyle politik gerilimi bir bileşke hâline getiren siyasi günce şiirlerine kapı aralamıştır. Attilâ İlhan külliyyatındaki en baskın divan edebiyatı etkileri görülen *Tutuklunun Günlüğü* adlı eser biçim ve ses olarak eskiye, tematik olarak da güncel siyasete dayanan klasik ve modern şiir arasında diyalektik ilişki kurma çabasının nitelikli bir ürünüdür. Hakeza İlhan estetiği ile özdeşleşen sosyal realizm şiirde diyalektik bir çatışma arayan Attilâ İlhan'a özgü bir edebî bir tutumdur.

İşlenen temanın divan şiirinin sesiyle güçlendirilmesi Attilâ İlhan'a özgü bir şiirsel stil özelliğidir. Rubailer, gazeller ve terkipbentler biçim olarak olmasa da isim olarak şiirlerin omurgasında yer alır. Ses olarak incelendiğindeyse divan şiirinin müzikalitesine yakın, kimi zaman da bu çağdaşları olan şairlerin şiirlerindeki müzikaliteyi aşan bir tını görülür.

Şairin yetiştiği kültür havzası estetik üretiminin de ana belirleyicisidir. İlhan, kentsoylu bir aydın olduğu için şiirlerinde de kent insanının bunalımlı ve lirik yaşantısına odaklanır. Fransız kültürüyle teması ona Batı estetiği ile ekletik bir ilişki kurma olanağı yaratır. Klasik edebiyata yakınlığı ve uzaklığı ise babasına olan yakınlığı ve uzaklığı ile aynı düzlemindedir. Babası Muharrem Bedrettin İlhan iyi bir eğitim almış ve klasik şiire aşına bir kişi olmakla beraber, kendi çapında, eski şiirin rüzgârıyla şiirler kaleme alan bir isimdir. Gerek maruz kalma gerek de kendini babasına kabul ettirme çabası, ilerleyen süreçte İlhan şiirinde bir kimlik özelliği hâline gelir. Her ne kadar hâkim estetik kültür eski şiiri aşılması hatta toptan rafa kaldırılması gereken bir taklit süreci olarak görse de İlhan için gerek ailevi referansları gerek de ulusal kültür

bileşimi düşüncesi nedeniyle bambaşka bir süreç geçerlidir. Onun şiirinde baba gelenekle ilişkilendirilmiş, daha doğrusu geleneğin yerine konulmuş bir öznedir. Babaya yönelik atıflar geleneğe ilişkin atıflarla eş değerdir. Özetle onun şiirindeki gelenek baba, baba da gelenektir. Şair babasından öğrendiği estetik geleneği kendi personasında orijinal bir söyleyişe dönüştürür.

İlhan'ın Cumhuriyet aydınlarının tasfiyeci Öz Türkçeciliklerine karşı olması, Cumhuriyet Devrimi'nin "İkinci Adam" olarak kodladığı ve Cumhuriyetçilik fikrinin ön önemli ikinci figürü olarak görülen İsmet İnönü ve onun yönetiminde geçen Türkiye'nin 1940'larını "Kırk Karanlığı" olarak adlandırması, Melih Cevdet gibi Cumhuriyet aydınlarının "Bizim klasiklerimiz yoktur." şeklindeki inkârcı pozisyonlarının aksine Divan şiirini sahiplenmesi ve epigraf olarak sürekli Divan şiiri atıfları kullanması nev'i şahsına münhasır bir şair olmasıyla yakından ilişkilidir.

İlhan, şiirinde gelenekle olan ilişki doğrudan devam ettirmenin bir numunesi olmaktan çok, bir sıçrama tahtası işlevselliği içerisindedir. Şair her ne kadar geleneğin bir noktada yararlanır gözükmese de imlayla kurduğu kendine özgün ilişki (hiçbir şiirinde büyük harf kullanmama) geleneğe ilişkin itiraz tavrının somutlaştırıcı bir örneği olarak da not edilmelidir.

Şarkı, makam, musiki; Attilâ İlhan'ın divan şiirini yeniden ele alma macerasının omurgasını oluşturan üçgen. Mahur, Attilâ İlhan şiiri içinde belki de *Mahur Beste* şiirinin popüleritesinin de etkisiyle en dikkat çeken makamdır. *Tutuklunun Günlüğü* kitabında yer alan ve her biri bir makam adı olan "incesaz" bölümündeki "nihâvent" şiirinde üç defa tekrar eden "nihâvent mi ışıldar içimdeki yoksa samanyolu mu" dizelerinde de nihavendin parıltılı, çok sesli, çok renkli dünyasını gözler önüne serer. Hüzam anlam itibarıyla hüznün. Attilâ İlhan şiirinin omurgası, toplumcu kuşağa yakılan ağıtların hüznünün baskın bir karakter olarak ortaya çıktığı şiirler belki de külliyyatının en önemli eserlerindedir. Hüzama ilişkin gönderme ve bağdaştırmaları bu ışılda okumak gerekir:

"Şenlik dağıldı bir acı yel kaldı bahçede yalnız
O mahur beste çalar Müjgan'la ben ağlarız
Gitti dostlar şölen bitti ne eski heyecan ne hız
Yalnız kederli yalnızlığımızda sıralı sırasız
O mahur beste çalar Müjgan'la ben ağlarız" (Tutuklunun Günlüğü:1973)

Kaan Eminoğlu, "Tez, Antitez ve Sentez: Attilâ İlhan'ın Şiirindeki Divan Şiiri Etkileri" <https://www.fikirtepedi.com/edebiyat/tez-antitez-ve-sentez-attila-ilhanin-siirindeki-divan-siiri-etkileri/> (Yayın Tarihi: 19 Ekim 2024).